

Ministry of Education
Islamic Republic of IRAN

ISSN:
1235-1735

Quarterly Journal of

Educational Innovations

Organization for Educational
Research and Planning

Abstract

Analysis of the status of teaching gratitude in primary school Fārsi textbooks according to Shannon's Entropy technique

- Mohammad Hosein Bābā'i, MA in Curriculum Planning, University of Kāshān, Kāshān, Iran¹
- Zeinab Sādāt Athari (PhD), University of Kāshān, Kāshān, Iran²

The present study was conducted as a query on the themes of the primary school sixth-grade Farsi textbooks according to the components of teaching gratitude. It was an applied research in terms of purpose and mixed-methods in terms of method with content analysis design. The research population of the study included all the texts, poems, stories, pictures, and activities in the primary school Farsi textbooks (721 pages in sum), edition 2020. The research instruments included the primary school Farsi textbooks, Adler & Fagley's (2005) eight components of teaching gratitude, and the categories extracted from the components of teaching gratitude which were identified according to Mayring comparative content analysis. Experts verified the identified categories after several validity checking. Also, the reliability of the categories was calculated at 82% using the Scott coefficient. Data was analyzed via the Shannon Entropy Method. According to the findings, 1265 themes were identified in primary school Farsi textbooks. The highest frequency was related to the component of focusing on the possessions and the lowest frequency was related to the component of suffering/loss. Moreover, according to the results of Shannon's entropy analysis of the importance coefficient, the components of teaching gratitude were in the following order from the highest to the lowest degree of attention: religious ceremonies, appreciation, focus on the possessions, astonishment, comparison (social comparison, self-comparison), present moment, suffering/loss and interpersonal. The results showed that the components of gratitude and their categories haven't been paid attention to, appropriately in Farsi textbooks.

Keywords

Teaching Gratitude, Shannon Entropy, Content Analysis, Primary School Level, Farsi Textbook

E-mail: 1. Mohammadhossion76@gmail.com 2. zathari@kashanu.ac.ir (Corresponding Author)

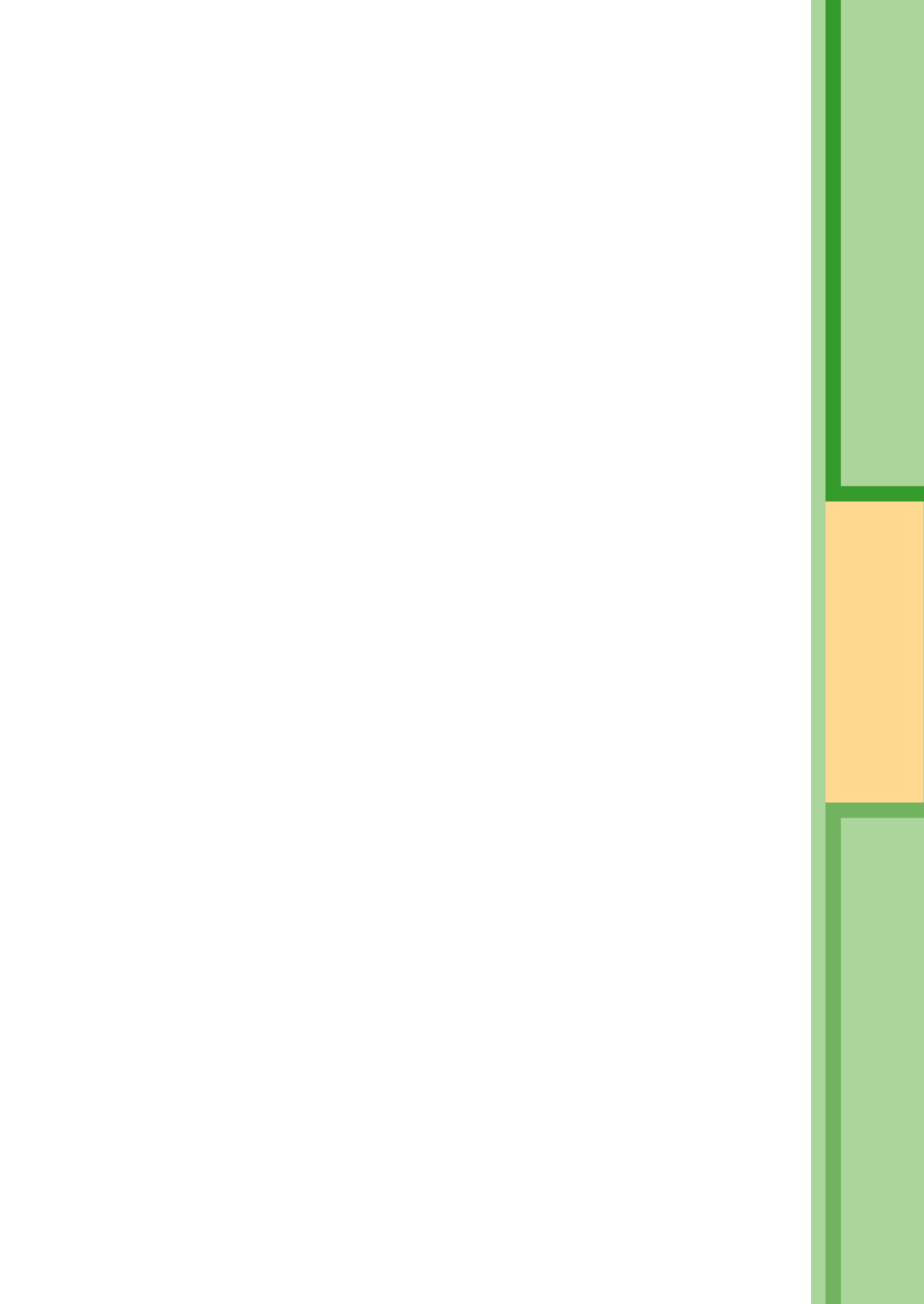
Serial No.87. 22(3): Autumn. 2023
Quarterly Journal of Educational Innovations

Published by Tehran University of Medical Sciences

Copyright © The Authors.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.

تحلیل وضعیت آموزش سپاسگزاری در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی بر اساس روش آنتروپی شانون

■ محمدحسین بابایی* ■ زینب‌السادات اطهری**

چکیده:

پژوهش حاضر به منظور جستاری در درون‌مایه‌های کتاب‌های فارسی شش پایه ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های آموزش سپاسگزاری انجام شده است. این تحقیق کاربردی است و بر مبنای روش کیفی و کمی و با استفاده از تحلیل محتوا انجام شده است. واحد زمینه تحقیق شامل تمامی متن‌ها، شعرها، داستان‌ها، تصویرها و فعالیت‌های کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی (در مجموع ۷۲۱ صفحه) چاپ شده در سال ۱۳۹۹ است. در این تحقیق، از ابزارهای کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی، مؤلفه‌های هشت‌گانه آموزش سپاسگزاری آدلر و فاگلی (۲۰۰۵) و مقوله‌های مستخرج از مؤلفه‌های آموزش سپاسگزاری استفاده شده است که بر اساس الگوی تحلیل محتوای قیاسی مایرینگ شناسایی شدند. متخصصان پس از چندین بار بررسی روایی، مقوله‌های شناسایی شده را تأیید کردند. همچنین، پایایی مقوله‌های شناسایی شده با بهره‌گیری از ضریب اسکات ۸۲ درصد محاسبه شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها بر اساس روش آنتروپی شانون انجام شد. طبق یافته‌های این پژوهش، ۱۲۶۵ مضمون در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی شناسایی شد که بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه تمرکز بر داشته‌ها و کمترین فراوانی مربوط به مؤلفه مصیبت / فقدان بود. همچنین بر اساس نتایج تحلیل آنتروپی شانون ضریب اهمیت مؤلفه‌های آموزش سپاسگزاری از بیشترین به کمترین اندازه توجه به ترتیب عبارت‌اند از: تشریفات مذهبی، قدرشناسی، تمرکز بر داشته‌ها، حیرت، مقایسه (مقایسه اجتماعی، مقایسه خود)، لحظه حال، مصیبت / فقدان و میان‌فردی. نتایج نشان داد به مؤلفه‌های سپاسگزاری و مقوله‌های آن در کتاب‌های فارسی به‌طور متناسب توجه نشده است.

آموزش سپاسگزاری، آنتروپی شانون، تحلیل محتوا، دوره ابتدایی، کتاب فارسی

کلید واژه‌ها:

□ تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۹/۱ □ تاریخ شروع بررسی: ۱۴۰۱/۱۰/۱۴ □ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۱/۲۷

* کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و حقوق، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران. E-mail: Mohammadhossion76@gmail.com
** (نویسنده مسئول) استادیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و حقوق، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران. E-mail: zathari@kashanu.ac.ir

مقدمه

روان‌شناسان مثبت‌گرا^۱ با تغییر تمرکز از شناسایی و درمان بیماری‌ها و غم‌ها و حادثه‌ها به شناخت فرد و ایجاد توانایی، موجب تغییر بنیادین در برداشت از انسان شدند. طی چند سال گذشته، تحقیقات و پژوهش‌های فراوانی درخصوص مؤثر بودن این راهکارها در محل کار، ورزش، آموزش و پرورش با هدف دستیابی افراد به استعدادهای پنهانشان انجام شده است. اما به کاربرد چنین دانش و راهکارهایی برای پیشرفت کودکان خردسال توجه اندکی شده است (کریمی و روشنایی، ۱۳۹۴). پیترسون و سلیگمن^۲ (۲۰۰۴) برای تهیه فهرستی از توانمندی‌ها، از طریق بارش مغزی و جست‌وجوی ادبیات ده‌ها توانمندی^۳ را شناسایی کردند که به‌طور توافقی میان فرهنگ‌ها و در طول زمان ظاهر می‌شوند. در این فهرست، صفت‌های مثبت را در شش فضیلت اخلاقی اصلی طبقه‌بندی کردند. یکی از این فضیلت‌های اخلاقی، سپاسگزاری^۴ است که پیترسون و سلیگمن (۲۰۰۴) آن را این‌گونه تعریف کرده‌اند: «آگاهی و سپاسگزار بودن برای رویدادهای خوبی که اتفاق می‌افتد؛ وقت گذاشتن برای تشکر».

در طول تاریخ و در بسیاری از فرهنگ‌ها، تجربه و ابراز سپاسگزاری برای افراد و جامعه مفید شناخته شده است. درحقیقت، این مفهوم در اندیشه‌های یهودی، مسیحی، مسلمانان، بودایی و هندو شناخته شده است (کارمان و استرتج^۵، ۱۹۸۹ به نقل در بونو^۶ و همکاران، ۲۰۱۲). در دین اسلام نیز درخصوص نگاه مثبت به زندگی تأکید شده است. برای مثال حضرت یوسف (ع) یکی از الگوهای نگاه مثبت و سپاسگزارانه به زندگی است. ایشان به‌علت زندگی در لحظه^۷ حال هم در دشواری‌های زندگی (غم دوری از پدر، ظلم برادران، بردگی، اتهام و زندان) و هم در شادی‌های زندگی (عزیزی مصر و محبوبیت میان مردم) همواره خداوند را شاکر و سپاسگزار بوده و نگاهی مثبت به اتفاق‌های پیرامون خود داشته است (تقوایی و سلیم‌زاده، ۱۳۸۹).

سپاسگزار بودن به معنی کوچک‌شمردن یا انکار کردن مشکل‌ها، بیماری‌ها، خسارت‌ها یا بی‌عدالتی نیست (هانسون^۸، ۲۰۱۸ / ۱۳۹۷). همچنان که ابراز سپاسگزاری فقط لبخند بر لب آوردن نیست، بلکه ویژگی‌ای است که باعث سلامت افراد سپاسگزار و خوش‌خُلقی بیشتر آن‌ها می‌شود. حتی باعث افزایش سرعت بهبودی افراد مصیبت‌زده می‌شود. رابرت امونز^۹ معتقد است که افراد سپاسگزار عواطف مثبت بیشتری را مانند نشاط، اشتیاق، عشق، خوش‌حالی و خوش‌بینی احساس می‌کنند و سپاسگزاری در نقش تمرینی مرتب و مستمر، شخص را از انگیزه‌های ویرانگر مانند حسد، تنفر، حرص و بدخُلقی مصون می‌دارد (چنسکی^{۱۰}، ۲۰۰۸ / ۱۳۹۲).

آدلر و فاگلی^{۱۱} (۲۰۰۵) هشت جنبه^{۱۲} سپاسگزاری را تعیین و مقیاس‌هایی را برای سنجش آن‌ها تدوین می‌کنند. این جنبه‌ها عبارت‌اند از: تمرکز بر آنچه شخص دارد (تمرکز بر داشته‌ها)^{۱۱}، حیرت^{۱۲}،

تشریفات مذهبی^{۱۳}، لحظهٔ حال^{۱۴}، مقایسهٔ خود/ اجتماعی^{۱۵}، قدرشناسی^{۱۶}، زیان و مصیبت^{۱۸} و میان‌فردی^{۱۸}. در ادامه هر یک از هشت جنبهٔ سپاسگزاری به اختصار توضیح داده می‌شود.

◆ **تمرکز بر داشته‌ها:** یعنی فرد به جای تمرکز بر کمبودها، توجه و تأیید و احساس خوب خود را بر آنچه در زندگی دارد متمرکز کند.

◆ **حیرت:** احساس ارتباط عمیق عاطفی، معنوی یا متعالی فرد با پدیده‌ای خاص تعریف شده است.

◆ **تشریفات مذهبی:** اعمالی که موجب افزایش و پرورش سپاسگزاری در فرد می‌شود. این اعمال ممکن است از آموزه‌های مذهبی و معنوی برگرفته شده باشد و یا به شیوه‌ای که سازهٔ انسان است به وجود آمده باشد.

◆ **لحظهٔ حال:** احساس مثبت دربارهٔ چیزهایی که در لحظه تجربه می‌شوند. این مؤلفه به معنای آگاهی از هماهنگی محیط پیرامون و ویژگی‌های مثبت آن و برقراری ارتباط بین آن‌هاست.

◆ **مقایسهٔ خود/ اجتماعی:** یعنی داشتن احساس مثبت سپاسگزاری در واکنش به مقایسه‌های روبه‌پایین یا در ارتباط با خود یا اجتماع و دیگران (آدلر و فاگلی، ۲۰۰۵).

◆ **قدرشناسی:** رفتار پسندیده‌ای که به منظور ابراز احساس‌های قدرشناسانه به اشخاص مهم انجام می‌شود (امونز و کرامپلر^{۱۹}، ۲۰۰۰ به نقل در آدلر و فاگلی، ۲۰۰۵). اشخاص مهم ممکن است خداوند، فردی حقیقی یا هر موجود معنوی یا مادی دیگری باشد که شخص سپاسگزار به‌نحوی منفعتی از آنان دریافت کرده باشد.

◆ **مصیبت/ فقدان:** یعنی داشتن احساس مثبت دربارهٔ چیزی هنگام مصیبت یا فقدان. تجربه‌های فقدان و مصیبت باعث افزایش آگاهی فرد درباره‌ی حقیقت چیزهای داده‌شده می‌شود.

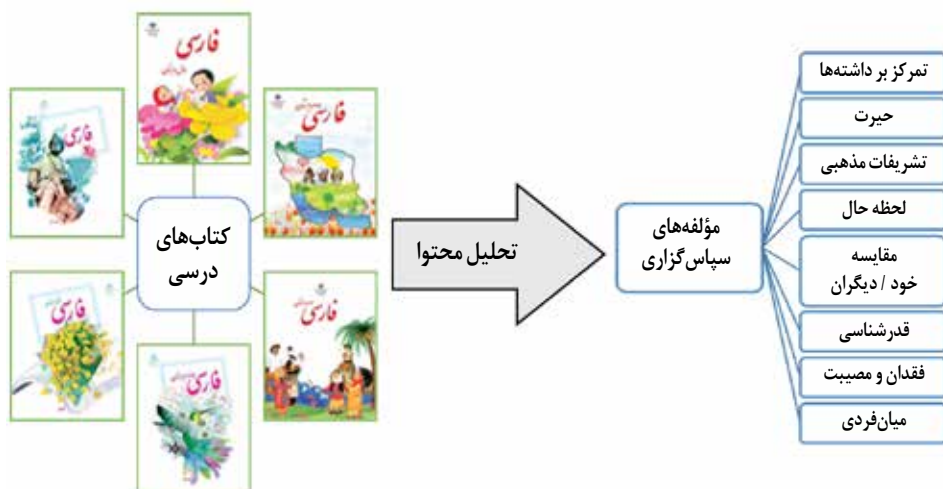
◆ **میان‌فردی:** به معنای توجه و تأیید و احساس مثبت به افرادی است که در زندگی هر فردند. به عبارت دیگر، یعنی سپاسگزاری از مراقبت، حمایت، داشتن شخصی برای گفت‌وگو و درک شدن. این ارزش‌گذاری سهمی است که فرد برای زندگی و حال خوبی که در ارتباط با دیگران دارد می‌پردازد (آدلر و فاگلی، ۲۰۰۵).

علاوه بر این، جامعه‌های مختلف از سازوکارهای گوناگونی برای انتقال ارزش‌ها به نسل جدید و نهادینه کردن آن‌ها در میان مردم خود استفاده می‌کنند. یکی از این سازوکارها نظام آموزشی هر کشور است. بر همین اساس، نظام آموزشی هر کشور یکی از مهم‌ترین نظام‌های اجتماعی است که وظیفهٔ آن فقط انتقال میراث فرهنگی و تجربه‌های بشری به نسل جدید نیست؛ بلکه ایجاد

تغییرهای پسندیده در دانش و بینش، باور، علایق و در رفتار دانش‌آموزان است (صافی، ۱۳۹۵)؛ درحالی‌که تجربه‌ها و آموزش‌های اولیه در شکل‌گیری شخصیت و رفتار افراد در آینده تأثیر بسزایی دارد؛ به‌طوری‌که نظام‌های آموزشی جهان توجه ویژه‌ای به آموزش و پرورش دوره ابتدایی داشته‌اند.

علاوه بر این، نظام‌های آموزشی مختلف از کتاب درسی^{۲۰} بیشتر برای تربیت دانش‌آموزان کمک می‌گیرند. کتاب‌های درسی، از آنجاکه محتوای درس و روش یادگیری آن در مدارس را تعیین می‌کنند نقش بسیار برجسته‌ای در آموزش علوم دارند (استینر^{۲۱}، ۱۹۹۵ به نقل در میک^{۲۲}، ۱۳۹۴/۲۰۰۰). کتاب درسی در ایران نیز همواره مهم‌ترین نقش را در آموزش و پرورش داشته و دارد. یکی از کتاب‌های درسی که در تمامی پایه‌های ابتدایی با هدف رشد مهارت خواندن و نوشتن فراگیران و نیز مهارت تفکر و اندیشیدن آنان استفاده می‌شود، کتاب فارسی است که از طریق داستان، شعر، تصویر و تمرین و فعالیت‌های مختلف تلاش شده ضمن انتقال ارزش‌های مهم و حیاتی جامعه به کودکان، به رشد همه‌جانبه آنان نیز کمک کند. در مدارس دوره ابتدایی، بیشترین ساعت آموزشی به درس زبان و ادبیات فارسی اختصاص دارد (صافی، ۱۳۹۵). همچنین کتاب‌های فارسی شش پایه ابتدایی (۱۳۹۹) به علت متشکل بودن از شعر و داستان، در یادگیری دانش‌آموزان تأثیر بسزایی دارد؛ به‌طوری‌که بیشتر بزرگسالان داستان‌ها و شعرهای کتاب فارسی زمان خود را همچنان به‌خاطر دارند. بنابراین، ضروری است به اندازه و نحوه پرداختن کتاب‌های درسی فارسی به آموزش سپاسگزاری، به‌ویژه در دوره ابتدایی، توجه شود؛ زیرا این دوره سنی، مؤثرترین و مهم‌ترین دوره در شکل‌گیری شخصیت دانش‌آموزان و ثبت اولین تجربه‌های یادگیری آن‌هاست.

علاوه بر این، بر سپاسگزاری در قرآن کریم و روایات تأکید فراوانی شده است. برای نمونه، خداوند می‌فرماید: «ای مریم! (به شکرانه این نعمت) برای پروردگار خود خضوع کن و سجده به‌جا آور و با رکوع‌کنندگان رکوع کن» (آل عمران، ۴۳). امام سجاد (ع) نیز می‌فرماید: «شاکرترین شما (نسبت به من) کسی است که سپاسگزارترین شما نسبت به مردم باشد» (کلینی، ۱۳۲۹ / ۱۳۹۰). همچنین هدف نهایی آموزش و پرورش ایران حیات طیبه و رسیدن به قرب الی‌الله است (صافی، ۱۳۹۵). از این رو، سپاسگزاری یکی از الزامات رسیدن به حیات طیبه است. بنابراین، دغدغه محقق بوده که بررسی کند در آموزش‌های دوره ابتدایی به چه میزان به موضوع سپاسگزاری پرداخته شده است و از آنجاکه از ظرفیت‌های کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی می‌توان برای آموزش سپاسگزاری استفاده کرد، پژوهش حاضر درصدد است که اندازه توجه به مؤلفه‌های هشت‌گانه سپاسگزاری را در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی بررسی کند. چارچوب مفهومی پژوهش در شکل ۱ آمده است.

شکل ۱. چارچوب مفهومی پژوهش (پژوهشگران، ۱۴۰۰)

بررسی پیشینه تحقیق مانع به کارگیری موضوع‌های تکراری می‌شود. همچنین، خلأها و کمبودها را در زمینه موضوع مدنظر به پژوهشگر نشان می‌دهد تا تحقیق وی جدید باشد. به همین منظور، در ادامه به اختصار به مهم‌ترین پژوهش‌های داخلی و خارجی در زمینه تحقیق حاضر اشاره می‌شود. کدخدازاده و همکاران (۱۳۹۴) رابطه قدردانی با سلامت معنوی و حمایت اجتماعی و استرس را در میان دختران نوجوان شاهین‌شهر بررسی کردند و نشان دادند بین قدردانی با سلامت معنوی و سه مؤلفه حمایت اجتماعی رابطه‌ای مثبت و معنادار و رابطه‌ای منفی و معنادار با استرس است. همچنین مظفری‌دهشیری و همکاران (۱۳۹۶) محتوای کتاب‌های درسی را در دوره اول ابتدایی براساس مؤلفه‌های قدردانی (قدردانی از خالق و مخلوق) بررسی کردند و نشان دادند توجه به این مؤلفه‌ها در کتاب‌های درسی سال تحصیلی ۱۳۹۷-۱۳۹۶ ضعیف بوده و تعدادی از کتاب‌های این دوره در موارد نسبتاً اندکی به این مؤلفه‌ها پرداخته‌اند.

امیدعلی و اسکندری (۱۳۹۷) نیز راه‌های تعلیم خداشناسی را به کودکان در شعر کودک بررسی کردند و نشان دادند از جمله شیوه‌های آشناکردن کودکان با خداوند معرفی صفت‌های خداوند، آشناکردن کودکان با پدیده‌های طبیعی، یادآوری و برجسته کردن نعمت‌های خداوند، آموزش دعا و نیایش از طریق شعر است. همچنین سواری و فرزادی (۱۳۹۷) نقش قدردانی در عملکرد تحصیلی و رضایت از زندگی را با میانجیگری حمایت اجتماعی والدین و اساتید و هم‌کلاسی‌ها بررسی کردند و مشخص شد قدردانی با عملکرد تحصیلی، حمایت اجتماعی والدین، اساتید، هم‌کلاسی‌ها رابطه معنی‌داری دارد.

احمدپوری و متقی (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر مهارت مثبت‌اندیشی (خوش‌بینی) مبتنی بر شکرگزاری بر سلامت معنوی دختران نوجوان» به این نتایج دست یافتند که بُعد مهم سلامت

دانش‌آموزان دختر نوجوان سلامت معنوی است. پژوهشگران با توجه به تأثیر مثبت مداخله از طریق دفتر شکرگزاری، توصیه کردند که مدارس آن را در برنامه‌های آموزشی خود قرار دهند. امیری (۱۳۹۸) در تحقیق خود، محتوای کتاب هدیه‌های آسمان دوم و سوم و چهارم ابتدایی را، براساس مفهوم تربیت‌دینی و اندازه‌گیری بردن دانش‌آموزان و خوانایی، تحلیل کرد و نشان داد که مفهوم روزه از دیگر مفاهیم مورد استفاده قرار گرفته است. در مقایسه با دیگر مفاهیم، به مفهوم راست‌گویی توجه کمتری شده است.

امیدپور و همکاران (۱۳۹۹) اثر آموزش قدردانی بر همدلی و مهارت‌های ارتباطی دختران نوجوان را بررسی کردند و دریافتند آموزش قدرشناسی همدلی و مهارت‌های ارتباطی نوجوانان دختر را بهبود می‌بخشد و همدلی و مهارت‌های ارتباطی از ویژگی‌های منحصربه‌فرد نوجوانان است که با آموزش سپاسگزاری بهبود می‌یابد. علاوه بر این، عرب‌مفرد و همکاران (۱۴۰۰) واکنش به تحسین و تمجید و راهبردهای سپاسگزاری در کتاب‌های سطح پیش‌متوسط کانون زبان ایران و تاج‌استون^{۲۳} را بررسی مقابله‌ای کردند و نشان دادند میان بسامدهای ابراز سپاسگزاری در کتاب‌های سطح پیش‌متوسط کانون زبان ایران و کتاب تاج‌استون ۳ تفاوت معناداری است، اما میان بسامد واکنش‌های کلامی به تحسین و تمجید در این دو کتاب تفاوت معناداری دیده نشد. همچنین عقلی (۱۴۰۰) پژوهشی را با هدف تحلیلی بر وضعیت ارزش‌های اخلاقی در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی انجام داد و نتیجه گرفت که ۴۱۳ مرتبه به ارزش‌های اخلاقی در کتاب‌ها توجه شده است که سهم کتاب فارسی خوانداری ۱۲۲، هدیه‌های آسمان ۸۷، آموزش قرآن ۸۰، نگارش ۶۳، تعلیمات اجتماعی ۶۱ مرتبه بوده است. همچنین براساس ضریب اهمیت، شش ارزش مهم و پرتکرار اخلاقی در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی عبارت‌اند از: شجاعت، قدرشناسی، ایثار، مهرورزی، وطن‌پرستی و صبر.

هلاوا و الفرس^{۲۴} (۲۰۱۳) در مطالعه‌ای با عنوان «تجربه زیسته سپاسگزاری»، تجربه‌های سپاسگزاری نمونه هدفمندی را بررسی کردند که از ۵۱ شرکت‌کننده تشکیل شده بود. نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد بین معنا و شدت تأثیر سپاسگزاری و تأثیر آن‌ها در مرزهای روابط بین «خود» و «دیگری» رابطه‌ی معناداری وجود دارد.

دیپیل^{۲۵} و همکاران (۲۰۱۶) اثر مداخله دفتر خاطرات سپاسگزاری از مدارس را برای ارتقای سطح تعلق دانش‌آموزان ابتدایی به مدرسه در دامنه سنی هفت تا یازده سال بررسی کردند و نشان دادند که میان افزایش سپاسگزاری با افزایش تعلق به مدرسه رابطه‌ی مثبت وجود دارد. همچنین،

لی^{۲۶} (۲۰۱۷) تأثیر برنامه آموزش سپاسگزاری را در گرایش سپاسگزاری و عزت‌نفس و شادکامی بررسی کرد و نشان داد همه شرکت‌کنندگان ضمن شرکت در برنامه آموزش سپاسگزاری، میزان سپاسگزاری و عزت‌نفس و شادی خود را بهبود بخشیدند.

گوتلیب و فروه^{۲۷} (۲۰۱۹) در تحلیلی کیفی موضوع رشد سپاسگزاری و شادکامی را در نوجوانان بررسی کردند. آن دو برای به‌دست‌آوردن دیدگاه نوجوانان، مقاله‌هایی را بررسی کردند که معنای سپاسگزاری را توصیف کرده بود. همچنین از تجزیه و تحلیل موضوعی برای شناسایی و تحلیل مضمون‌های درون مقاله‌ها استفاده کردند. مضمون‌هایی از قبیل قدردانی، خانواده، احساس‌های مثبت، کمک/ پشتیبانی از دیگران، دوستی و مقایسهٔ روبه‌پایین. در نهایت، نتیجه گرفتند درک رشد سپاسگزاری در نوجوانان می‌تواند در ایجاد مداخلات مؤثر، به‌طور بالقوه به بهزیستی و شادکامی نوجوانان کمک کند. لیوس^{۲۸} (۲۰۲۰) پیامدهای قدردانی بر سلامت را بررسی کرد و نشان داد افراد سپاسگزار ممکن است سلامت جسمی بهتری از طریق بهزیستی روانی اجتماعی، کیفیت خواب و مدت‌زمان فعالیت‌های سالم مثل ورزش داشته باشند. همچنین، وایت^{۲۹} (۲۰۲۰) ضرورت تمرین قدردانی را در شرایط چالش‌زا بررسی کرد و نتیجه گرفت حضور انسان در شرایطی چالشی مانند دورهٔ همه‌گیری کرونا، موجب رشد شخصی و حرفه‌ای می‌شود. از این‌رو، انسان باید قدردان چالش‌های زندگی باشد؛ زیرا چالش‌ها موجب رشد مهارت و قدرت انسان می‌شوند.

خان‌نا و سینگ^{۳۰} (۲۰۲۱) مطالعه‌ای را با هدف ارزیابی تأثیر آموزش مدیریت استرس در کلاس و مداخلهٔ دفتر سپاسگزاری در میان نوجوانان هندی انجام دادند. نمونهٔ آماری پژوهش را دانش‌آموزان پایه‌های هفتم تا نهم دو مدرسه تشکیل می‌دادند. در هر مدرسه، دانش‌آموزان در سطح کلاس به سه‌گروه مداخله (آموزش مدیریت استرس و دفتر سپاسگزاری و ترکیبی از هر دو) و یک گروه کنترل تصادفی تقسیم شدند. با استفاده از طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون، تأثیر مداخله در اندازه‌گیری اندازهٔ رفاه و رضایت از زندگی و استرس درک‌شده بررسی شد. نتایج حاکی از اثربخشی محدود آموزش مدیریت استرس و دفتر سپاسگزاری در میان شرکت‌کنندگان بود.

با توجه به بررسی پیشینهٔ مرتبط با سپاسگزاری مشخص شد در پژوهش‌های انجام‌شده، به‌متغیر سپاسگزاری در معنای اصلی آن و هشت مؤلفهٔ آموزش سپاسگزاری در بین دانش‌آموزان ابتدایی و کتاب‌های درسی کمتر توجه شده است. بنابراین، خلأ محسوسی در زمینهٔ بررسی آموزش سپاسگزاری در کتاب‌های درسی، به‌ویژه در دورهٔ ابتدایی، دیده می‌شود. از این‌رو، محقق در پژوهش حاضر سؤال‌های زیر را بررسی و پاسخ می‌دهد.

۱. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه‌های سپاسگزاری در کتاب‌های فارسی دورهٔ ابتدایی چقدر است؟
۲. میزان توجه و اهمیت به مؤلفهٔ تمرکز بر داشته‌ها و مقوله‌های آن در کتاب‌های فارسی دورهٔ ابتدایی چقدر است؟
۳. میزان توجه و اهمیت به مؤلفهٔ حیرت و مقوله‌های آن در کتاب‌های فارسی دورهٔ ابتدایی چقدر است؟

۴. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه تشریفات مذهبی و مقوله‌های آن در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی چقدر است؟
۵. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه لحظه حال و مقوله‌های آن در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی چقدر است؟
۶. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه مقایسه‌ها (مقایسه اجتماعی / مقایسه خود) و مقوله‌های آن در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی چقدر است؟
۷. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه قدرشناسی و مقوله‌های آن در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی چقدر است؟
۸. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه فقدان / مصیبت و مقوله‌های آن در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی چقدر است؟
۹. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه میان‌فردی و مقوله‌های آن در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی چقدر است؟

روش‌شناسی پژوهش

ماهیت پژوهش حاضر کاربردی و روش آن کیفی - کمی (ترکیبی) است. واحد زمینه پژوهش حاضر، تمامی متن‌ها، شعرها، داستان‌ها، تصویرها، تمرین‌ها و فعالیت‌های کتاب‌های فارسی اول تا ششم ابتدایی در ارتباط با آموزش سپاسگزاری است. تعداد کل صفحه‌های کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی، که در این پژوهش با عنوان واحد زمینه بررسی شد (از ستایش تا نیایش هر کتاب)، ۷۲۱ صفحه است. در جدول ۱ مشخصات کتاب‌های درسی فارسی آمده است.

جدول ۱. مشخصات کتاب‌های درسی فارسی

پایه تحصیلی	سال چاپ	تعداد فصل یا بخش	تعداد درس	تعداد صفحه‌ها
اول	۱۳۹۹	۳	۲۲	۱۱۵
دوم	۱۳۹۹	۷	۱۷	۱۱۴
سوم	۱۳۹۹	۷	۱۷	۱۱۹
چهارم	۱۳۹۹	۷	۱۷	۱۳۳
پنجم	۱۳۹۹	۶	۱۷	۱۳۳
ششم	۱۳۹۹	۶	۱۷	۱۰۷
جمع	-	۳۶	۱۰۷	۷۲۱

واحد تحلیل پژوهش حاضر، از نوع موضوعی (تماتیک)^{۳۱} است؛ بدین معنا که مضمون‌ها پس از بررسی کتاب‌ها استخراج می‌شوند. سپس با مؤلفه‌ها (تمرکز بر داشته‌ها، حیرت، تشریفات مذهبی، لحظه حال، مقایسه خود/ اجتماعی، قدرشناسی، فقدان/ مصیبت و میان‌فردی) و مقوله‌های متناسب مرتبط می‌شوند. همچنین برای تعیین حجم نمونه، از روش سرشماری یا تمام شماری^{۳۲} استفاده شد. از این رو، مضمون‌های تمام متن‌ها (متن درس و تمامی شعرها)، تصویرها و فعالیت‌های کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی (۱۳۹۹) به منظور استخراج مضمون‌های مرتبط با مؤلفه‌های آموزش سپاسگزاری بررسی دقیق و علمی شد.

در پژوهش حاضر، از روش تحلیل محتوای مفهومی با رویکرد جهت‌دار و مبتنی بر نظریه قیاسی مایرینگ^{۳۳} استفاده شده است. برای تعیین روایی^{۳۴} فهرست واری^{۳۵} پژوهش، از روایی صوری و محتوایی استفاده شده است. بر همین اساس، متخصصان فهرست واری و مقوله‌های شناسایی شده را برای هر مؤلفه سپاسگزاری بررسی و تحلیل محتوا و سپس تأیید کردند. همچنین برای بررسی پایایی^{۳۶} پژوهش از ضریب پایایی اسکات^{۳۷} استفاده شد.

$$\pi = \frac{p_i - p_e}{1 - p_e} = \frac{0/9564 - 0/7451}{1 - 0/7451} = 0/8289$$

$$p_e = \sum p_i^2 = 0/7451$$

$$p_i = 0/9564$$

محقق تمامی کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی را، با توجه به فهرست واری، به دقت تحلیل محتوا کرد؛ بدین ترتیب که در مدت یک ماه و بیست ساعت کتاب فارسی اول ابتدایی تحلیل شد. سپس محقق محتوای کتاب‌های فارسی دوم تا ششم ابتدایی را براساس متن (متن نوشتاری درس‌ها و شعرها و حکایت‌ها) و تصویر و فعالیت تحلیل کرد. مدت جمع‌آوری اطلاعات این مرحله در مجموع ۹۳ روز و ۷۵ ساعت معادل ۴۵۰۰ دقیقه بود. در مرحله آخر، پس از اتمام تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی شش پایه ابتدایی، مضمون‌های شناسایی شده در هر پایه را جداگانه برای هر مؤلفه با حفظ ساختار جدول و به تفکیک پایه تحصیلی، در فایل‌هایی جداگانه جمع‌آوری و سپس وارد نرم‌افزار اکسل شد. گفتنی است روش‌های بسیاری براساس درصددگیری فراوانی مقوله‌ها، برای پردازش نتایج است، ولی با توجه به مشکلات ریاضی خاص هر روش، که نتایج را کم‌اعتبار می‌کند، در این تحقیق از روش جدیدی استفاده شده است که برگرفته از تئوری سیستم‌هاست. این روش آنتروپی شانون^{۳۸} نام دارد که پردازش داده‌ها را در بحث تحلیل محتوا با نگاهی جدید مطرح می‌کند. براساس این روش، تحلیل محتوا بسیار قوی‌تر و معتبرتر نتیجه می‌دهد. شاخص آنتروپی در تئوری اطلاعات، برای اندازه‌گیری عدم اطمینان استفاده می‌شود که با توزیع احتمال بیان می‌شود. به عبارت دیگر، هرچه پراکندگی مقادیر یک شاخص

بیشتر باشد، آن شاخص اهمیت بیشتری دارد (آذر، ۱۳۸۰). در مجموع آنتروپی شانون در چهار مرحله انجام می‌شود: ۱. شمارش تعداد برای هر متغیر؛ ۲. هنجارسازی فراوانی‌ها؛ ۳. محاسبه میزان عدم اطمینان هر متغیر؛ ۴. تعیین ضریب اهمیت هر متغیر (قاسمی و همکاران، ۱۴۰۰).

یافته‌های پژوهش

در این قسمت از پژوهش، از طریق محاسبه فراوانی مؤلفه‌ها و مقوله‌ها و نتایج تحلیل آنتروپی شانون به سؤال‌های پژوهش پاسخ داده می‌شود.

۱) میزان توجه و اهمیت به مؤلفه‌های سپاسگزاری در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی چقدر است؟

جدول ۲. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه‌های آموزش سپاسگزاری

مؤلفه‌ها	فراوانی	درصد فراوانی	بار اطلاعاتی (Ej)	ضریب اهمیت شاخص‌ها (Wj) نسبت به هم
تمرکز بر داشته‌ها	۷۲۰	۵۶/۹۲٪	۰/۹۵۱	۰/۱۴۳
حیرت	۸۳	۶/۵۶٪	۰/۹۱۸	۰/۱۳۸
تشریفات مذهبی	۱۵۳	۱۲/۰۹٪	۰/۹۸۷	۰/۱۵۱
لحظه حال	۱۰۳	۸/۱۴٪	۰/۸۱۶	۰/۱۲۳
مقایسه (مقایسه اجتماعی / مقایسه خود)	۱۳	۱/۰۳٪	۰/۸۵۱	۰/۱۲۸
قدرشناسی	۱۵۴	۱۲/۱۷٪	۰/۹۵۵	۰/۱۴۴
مصیبت/فقدان	۳	۰/۲۴٪	۰/۶۱۳	۰/۰۹۲
میان فردی	۳۶	۲/۸۵٪	۰/۵۴۰	۰/۰۸۱
جمع	۱۲۶۵	۱۰۰٪	-	۱

جدول ۲ نشان می‌دهد تعداد کل فراوانی مربوط به مضمون‌های دریافت‌شده از مؤلفه‌های آموزش سپاسگزاری در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی ۱۲۶۵ مورد است. از این تعداد، بیشترین فراوانی مربوط به تمرکز بر داشته‌ها با مجموع فراوانی ۷۲۰ مورد (۵۶/۹۲ درصد) و کمترین فراوانی به مصیبت/فقدان با مجموع فراوانی سه مورد (۰/۲۴ درصد) است.

آنتروپی شانون بیان‌کننده مقدار عدم اطمینان در توزیع احتمال است. به عبارت دیگر، هرچه پراکندگی در مقادیر هر شاخص بیشتر باشد، آن شاخص از اهمیت بیشتری برخوردار است. در بررسی ضریب اهمیت مؤلفه‌های هشت‌گانه سپاسگزاری، مؤلفه تشریفات مذهبی با بار اطلاعاتی ۰/۹۸۷ و ضریب اهمیت ۰/۱۵۱ بیشترین اهمیت و مؤلفه میان‌فردی با بار اطلاعاتی ۰/۵۴۰ و ضریب اهمیت ۰/۰۸۱ کمترین اهمیت را دارد.

۲) میزان توجه و اهمیت به مؤلفه تمرکز بر داشته‌ها و مقوله‌های آن در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی چقدر است؟

جدول ۳. میزان توجه و اهمیت به مقوله‌های تمرکز بر داشته‌ها

مقوله‌ها	مضمون‌ها ^{۳۹}	پایه تحصیلی	فراوانی	درصد فراوانی	بار اطلاعاتی (Ej)	ضریب اهمیت شاخص‌ها (Wj) به نسبت هم
سلامت جسم، روان و جان	رعایت بهداشت فردی	۶-۳-۲	۶۲	٪ ۸/۶۱	۰/۷۳۰	۰/۱۱۷
	تعادل در غذاخوردن	۵-۲				
	آشنایی با راه‌های مراقبت از گوش	۳-۲				
انقیاد به ارزش‌ها و اعتقادات	تقویت حس میهن‌دوستی	۶-۵-۴-۳-۲-۱	۳۷۵	٪ ۵۲/۰۸	۰/۹۵۸	۰/۱۵۳
	توجه به آداب اجتماعی سلام کردن	۶-۵-۴-۳-۲-۱				
	تقویت حس احترام و علاقه‌مندی به شهدا	۶-۵-۴-۳-۲				
	آشنایی با پرچم ایران	۶-۵-۴-۳-۲-۱				
	آغاز هر کاری با نام خداوند	۶-۵-۴-۳-۲				
داریابی (مالی و مادی) و انسانی و میراث فرهنگی	آشنایی با بزرگان کشور ایران	۶-۵-۴	۱۰۵	٪ ۱۴/۵۸	۰/۹۵۱	۰/۱۵۲
	شناخت شاعران ایران	۶-۵-۳-۲				
	آشنایی با نقش پلیس در جامعه	۲-۱				
	آشنایی با نقش معلم در جامعه	۲-۱				
	آشنایی با شخصیت‌های شاهنامه	۶-۵-۴-۲				

جدول ۳. (ادامه)

مقوله‌ها	مضمون‌ها ^{۳۹}	پایه تحصیلی	فراوانی	درصد فراوانی	بار اطلاعاتی (Ej)	ضریب اهمیت شاخص‌ها (Wj)
قدردان بودن از روابط خانوادگی	تعامل با خانواده	۴-۲-۱	۳۵	٪ ۴/۸۶	۰/۶۴۴	۰/۱۰۳
	ابراز مهر و محبت والدین به فرزند	۱				
قدردان بودن از روابط اقوام، آشنایان، دوستان	تعامل با دوست	۵-۳	۶	٪ ۰/۸۳	۰/۷۴۲	۰/۱۱۹
یادآوری موفقیت‌ها	به پایان رساندن دوره تحصیلی	۴-۲	۱۰	٪ ۱/۳۹	۰/۸۶۹	۰/۱۳۹
باورها و نگرش‌ها به قدردانی	تسبیح‌گویی همه موجودها	۶-۵	۹	٪ ۱/۲۵	۰/۵۶۰	۰/۰۹۰
برخورداری از محیط زیست	آشنایی با چهار فصل سال	۵-۴-۱	۱۱۸	٪ ۱۶/۴۰	۰/۷۹۳	۰/۱۲۷
	مراقبت و تمیز کردن محیط زندگی	۵-۴-۳-۲				
	کاشت گیاه و درخت	۵-۳-۲				
	آشنایی با پرندگان و حیوانات	۲-۱				
	درو کردن گندم	۳-۲-۱				
جمع			۷۲۰	٪ ۱۰۰	-	۱

جدول ۳ نشان می‌دهد تعداد کل مضمون‌های دریافت‌شده از مؤلفه تمرکز بر داشته‌ها در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی ۷۲۰ مورد است که بیشترین فراوانی به مقوله انقیاد به ارزش‌ها و اعتقادهای دینی و ملی با مجموع فراوانی ۳۷۵ مورد و کمترین فراوانی به مقوله قدردان بودن از روابط اقوام، آشنایان، دوستان و... با مجموع فراوانی ۶ مورد مربوط می‌شود. همچنین در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های تمرکز بر داشته‌ها، مقوله انقیاد به ارزش‌ها و اعتقادهای دینی و ملی با بار اطلاعاتی ۰/۹۵۸ و ضریب اهمیت ۰/۱۵۳ بیشترین اهمیت را دارد.

۳) میزان توجه و اهمیت به مؤلفه حیرت و مقوله‌های آن در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی چقدر است؟

جدول ۴. میزان توجه و اهمیت به مقوله‌های حیرت

مقوله‌ها	مضمون‌ها	پایه تحصیلی	فراوانی	درصد فراوانی	بار اطلاعاتی (Ej)	ضریب اهمیت شاخص‌ها به نسبت هم (Wj)
شگفتی‌های خلقت آسمان	شگفتی از گرما و روشن شدن زمین	۱	۵	٪۶/۰۲	۰/۲۷۹	۰/۰۷۶
شگفتی‌های خلقت انسان	شگفتی از شباهت گوش به علامت سؤال	۴	۲	٪۲/۴۱	-	-
شگفتی خلقت گیاهان و درختان	شگفتی از میوه‌ها	۵-۲-۱	۱۱	٪۱۳/۲۵	۰/۸۱۹	۰/۲۲۲
شگفتی خلقت حیوانات، خزندگان، پرندگان و آبزیان	شگفتی از خلقت حلزون	۳-۱	۱۷	٪۲۰/۴۹	۰/۶۱۱	۰/۱۶۶
شگفتی خلقت دریا	شگفتی از خلقت آب	۵	۱	٪۱/۳۰	-	-
شگفتی پدیده‌های طبیعی روی زمین و درون زمین	شگفتی از پدیده‌های آفرینش	۵-۳	۴	٪۴/۸۲	۰/۳۸۷	۰/۱۰۵
شگفتی چرخش آفرینش	شگفتی از ویژگی‌های فصل‌های سال	۴-۲-۱	۱۸	٪۲۱/۶۹	۰/۷۸۰	۰/۲۱۲
اتفاق‌های عجیب و معجزه‌مانند	شگفتی از نجات کبوتر از دست باز و صیاد	۴	۴	٪۴/۸۲	-	-
شگفتی از صفات و قدرت خداوند	شگفتی از مهربانی خدا	۴-۲-۱	۲۱	٪۲۵/۳۰	۰/۸۰۵	۰/۲۱۹
	شگفتی از توانایی خداوند	۴				
جمع			۸۳	٪۱۰۰	-	۱

جدول ۴ نشان می‌دهد تعداد کل مضمون‌های دریافت‌شده از مؤلفه حیرت در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی ۸۳ مورد است. بیشترین فراوانی به مقوله شگفتی از صفات و قدرت خداوند با مجموع فراوانی ۲۱ مورد و کمترین فراوانی به مقوله شگفتی خلقت دریا با مجموع فراوانی یک مورد مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های حیرت، پراکندگی مقوله‌های شگفتی‌های خلقت انسان، شگفتی خلقت دریا و اتفاق‌های عجیب و معجزه‌مانند، در کتاب‌های شش پایه برابر یک بود؛ بنابراین از فرایند تحلیل شانون کنار گذاشته شد. مقوله شگفتی خلقت گیاهان و درختان با بار اطلاعاتی ۰/۸۱۹ و ضریب اهمیت ۰/۲۲۲ بیشترین اهمیت را دارد.

۴) میزان توجه و اهمیت به مؤلفه تشریفات مذهبی و مقوله‌های آن در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی چقدر است؟

جدول ۵. میزان توجه و اهمیت به مقوله‌های تشریفات مذهبی

مقوله‌ها	مضمون‌ها	پایه تحصیلی	فراوانی	درصد فراوانی	بار اطلاعاتی (Ej)	ضریب اهمیت شاخص‌ها به نسبت هم (wj)
نمازهای واجب و مستحب	اقامه نمازهای روزانه	۶-۵-۴-۳-۲-۱	۲۳	٪ ۱۵/۰۳	۰/۹۲۱	۰/۱۵۰
	وضوگرفتن	۳-۲-۱				
روزه‌های واجب و مستحب	افطارکردن فرد روزه‌دار	۵-۳	۲	٪ ۱/۳۱	۰/۳۸۷	۰/۰۶۳
ذکرها	ذکرگفتن با تسبیح	۶-۱	۴	٪ ۲/۶۱	۰/۳۱۴	۰/۰۵۱
دوری از گناهان و انجام واجبات	پرهیز از دروغ گفتن	۶-۵-۳-۲-۱	۴۵	٪ ۲۹/۴۲	۰/۸۹۸	۰/۱۴۶
	پرهیز از غرور و خودپسندی	۶-۵-۴				
	دوری از عیب‌جویی	۶				
دعاها	دعای خیر در حق خود و دیگران	۶-۵-۴-۳-۲-۱	۳۹	٪ ۲۵/۴۹	۰/۹۸۰	۰/۱۶۰
تشکر دارایی از نظر اسلام	پرهیز از دروغ گفتن	۶-۵-۳-۲-۱	۲۶	٪ ۱۶/۹۹	۰/۹۷۲	۰/۱۵۸
	تعلیم‌دادن دیگران	۴				
زیارت مکان‌های مذهبی	زیارت حرم امام رضا	۲	۳	٪ ۱/۹۶	۰/۳۵۵	۰/۰۵۸
شکر پس از موفقیت	شکرگزاری برای پایان پایه دوم	۱	۳	٪ ۱/۹۶	۰/۶۱۳	۰/۱۰۰
خواندن قرآن	خواندن قرآن	۶-۳-۲-۱	۸	٪ ۵/۲۳	۰/۷۰۱	۰/۱۱۴
جمع			۱۵۳	٪ ۱۰۰	-	۱

جدول ۵ نشان می‌دهد تعداد کل مضمون‌های دریافت‌شده از مؤلفه تشریفات مذهبی در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی ۱۵۳ مورد است. بیشترین فراوانی به مقوله دوری از گناهان و انجام واجبات با مجموع فراوانی ۴۵ مورد و کمترین فراوانی به مقوله روزه‌های واجب و مستحب با مجموع فراوانی دو مورد مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های تشریفات مذهبی مقوله دعاها با بار اطلاعاتی ۰/۹۸۰ و ضریب اهمیت ۰/۱۶۰ بیشترین اهمیت را دارد.

۵) میزان توجه و اهمیت به مؤلفه لحظه حال و مقوله‌های آن در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی چقدر است؟

جدول ۶. میزان توجه و اهمیت به مقوله‌های لحظه حال

مقوله‌ها	مضمون‌ها	پایه تحصیلی	فراوانی	درصد فراوانی	بار اطلاعاتی (Ej)	ضریب اهمیت شاخص‌ها به نسبت هم (Wj)
لذت‌بردن از چیزهای کوچک	بازی کردن کودکان	۶-۵-۳-۱	۶۱	٪۵۹/۲۳	۰/۷۱۱	۰/۳۷۷
	تماشای طبیعت	۶-۵-۴-۳-۱				
	ایستادن زیر باران	۴-۱				
فعالیت‌های آرام‌بخش	مطالعه کتاب	۶-۵-۴	۳۷	٪۳۵/۹۲	۰/۸۹۷	۰/۴۷۵
	ساخت سفال	۳				
انتظار حال خوب نداشتن	زیبادیدن همه چیز	۴-۱	۵	٪۴/۸۵	۰/۲۷۹	۰/۱۴۸
جمع			۱۰۳	٪۱۰۰	-	۱

جدول ۶ نشان می‌دهد تعداد کل مضمون‌های دریافت‌شده از مؤلفه لحظه حال در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی ۱۰۳ مورد است. بیشترین فراوانی به مقوله لذت‌بردن از چیزهای کوچک با مجموع فراوانی ۶۱ مورد و کمترین فراوانی به مقوله انتظار حال خوب نداشتن با مجموع پنج مورد مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های لحظه حال مقوله فعالیت‌های آرام‌بخش با بار اطلاعاتی ۰/۸۹۷ و ضریب اهمیت ۰/۴۷۵ بیشترین اهمیت را دارد.

۶) میزان توجه و اهمیت به مؤلفه مقایسه (مقایسه اجتماعی / مقایسه خود) و مقوله‌های آن در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی چقدر است؟

جدول ۷. میزان توجه و اهمیت به مقوله‌های مقایسه (مقایسه اجتماعی / مقایسه خود)

مقوله‌ها	مضمون‌ها	پایه تحصیلی	فراوانی	درصد فراوانی	بار اطلاعاتی (Ej)	ضرب اهمیت شاخص‌ها نسبت به هم (Wj)
نگاه به زبردستان	توانایی رفتن به مدرسه	۱	۱	٪ ۷/۶۹	-	-
کم شمردن علم و عبادت خود در مقایسه با افراد بالاتر از خود	ناچیز شمردن علم خود	۶-۴	۳	٪ ۲۳/۰۸	۰/۳۵۵	۰/۲۷۷
مصون ماندن در حادثه یا بیماری گروهی	نجات از طوفان دریا	۴	۱	٪ ۷/۶۹	-	-
عیادت از آسیب‌دیدگان حادثه	دیدار با خانواده شهدا	۴	۱	٪ ۷/۶۹	-	-
عیادت از بیماران	عیادت از بیمار	۶-۴-۱	۳	٪ ۲۳/۰۸	۰/۶۱۳	۰/۴۷۸
زیارت اهل قبور	رفتن به آرامگاه شهدا	۲	۴	٪ ۳۰/۷۷	۰/۳۱۴	۰/۲۴۵
جمع			۱۳	٪ ۱۰۰	-	۱

جدول ۷ نشان می‌دهد که تعداد کل مضمون‌های دریافت‌شده از مؤلفه مقایسه در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی سیزده مورد است. بیشترین فراوانی به مقوله زیارت اهل قبور با مجموع فراوانی چهار مورد مربوط می‌شود. در بررسی ضرب اهمیت مقوله‌های مقایسه، فراوانی مقوله‌های نگاه به زبردستان و مصون ماندن در حادثه یا بیماری گروهی و عیادت از آسیب‌دیدگان حادثه در کتاب‌های شش پایه برابر یک بود. بنابراین، از فرایند تحلیل شانون کنار گذاشته شد. همچنین مقوله عیادت از بیماران با بار اطلاعاتی ۰/۶۱۳ و ضرب اهمیت ۰/۴۷۸ بیشترین اهمیت را دارد.

۷) میزان توجه و اهمیت به مؤلفه‌های قدرشناسی و مقوله‌های آن در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی چقدر است؟

جدول ۸. میزان توجه و اهمیت به مقوله‌های قدرشناسی

مقوله‌ها	مضمون‌ها	پایه تحصیلی	فراوانی	درصد فراوانی	بار اطلاعاتی (Ej)	ضرب اهمیت شاخص‌ها نسبت به هم (Wj)
تشکر از خانواده	تشکر از پدر و مادر	۱-۲-۵-۶	۲۷	۱۷/۵۳٪	۰/۷۲۹	۰/۱۲۰
تشکر از اقوام و همسایه‌ها	تشکر از همسایه	۳-۴	۵	۳/۲۵٪	۰/۳۷۶	۰/۰۶۲
تشکر از کادر مدرسه	رعایت ادب و احترام معلم	۱-۲-۳-۵-۶	۲۰	۱۳/۹۹٪	۰/۷۲۸	۰/۱۲۰
تشکر از دوستان	تشکر از دوست	۳-۶	۵	۳/۲۵٪	۰/۵۳۰	۰/۰۸۷
تشکر از دیگران	تشکر از شاگردان	۲-۳-۴-۶	۳۱	۲۰/۱۲٪	۰/۹۹۵	۰/۱۶۵
	تشکر از سازندگان مسجد	۲				
نداشتن خوداستحقاق گریبی	اجازه‌خواستن	۱-۲-۴-۶	۲۱	۱۳/۶۴٪	۰/۸۸۸	۰/۱۴۶
تشکر انسان از خداوند	خدا را شکر کردن	۱-۲-۳-۴-۵-۶	۲۰	۱۳/۹۹٪	۰/۹۸۵	۰/۱۶۲
تشکر خداوند از انسان	درد خداوند بر پیامبران (ع)	۱-۲-۳-۴-۶	۲۵	۱۶/۲۳٪	۰/۸۴۱	۰/۱۳۸
	درد خداوند بر ائمه اطهار (ع)	۱-۲-۳				
جمع			۱۵۴	۱۰۰٪	-	۱

جدول ۸ نشان می‌دهد تعداد کل مضمون‌های دریافت‌شده از مؤلفه قدرشناسی در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی ۱۵۴ مورد است. بیشترین فراوانی به مقوله تشکر از دیگران با مجموع فراوانی ۳۱ مورد و کمترین فراوانی به مقوله تشکر از اقوام و همسایه‌ها و تشکر از دوستان با مجموع فراوانی پنج مورد مربوط می‌شود. در بررسی ضرب اهمیت مقوله‌های قدرشناسی، مقوله تشکر از دیگران با بار اطلاعاتی ۰/۹۹۵ و ضرب اهمیت ۰/۱۶۵ بیشترین اهمیت و مقوله تشکر از اقوام و همسایه‌ها با بار اطلاعاتی ۰/۳۷۶ و ضرب اهمیت ۰/۰۶۲ کمترین اهمیت را دارد.

۸) میزان توجه و اهمیت به مؤلفه مصیبت/ فقدان و مقوله‌های آن در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی چقدر است؟

جدول ۹. میزان توجه و اهمیت به مقوله‌های مصیبت/ فقدان

مقوله‌ها	مضمون‌ها	پایه تحصیلی	فراوانی	درصد فراوانی	بار اطلاعاتی (Ej)	ضریب اهمیت شاخص‌ها نسبت به هم (wj)
ارزشمندشدن دارایی‌های زندگی	ارزشمندشدن دارایی‌های زندگی	۲	۲	٪۶۶/۶۷	۰/۳۸۷	۱
توجه به حالت‌های بدتر اتفاق بد	احتمال وقوع حادثه‌های بدتر برای خود	۵	۱	٪۳۳/۳۳	-	-
جمع			۳	٪۱۰۰	-	۱

جدول ۹ نشان می‌دهد تعداد کل مضمون‌های دریافت‌شده از مؤلفه مصیبت/ فقدان در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی سه مورد است. بیشترین فراوانی به مقوله ارزشمندشدن دارایی‌های زندگی با مجموع فراوانی دو مورد مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های مصیبت/ فقدان مقوله ارزشمندشدن دارایی‌های زندگی با بار اطلاعاتی ۰/۳۸۷ و ضریب اهمیت ۱ بیشترین اهمیت را دارد.

۹) میزان توجه و اهمیت به مؤلفه میان فردی و مقوله‌های آن در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی چقدر است؟

جدول ۱۰. میزان توجه و اهمیت به مقوله‌های میان فردی

مقوله‌ها	مضمون‌ها	پایه تحصیلی	فراوانی	درصد فراوانی	بار اطلاعاتی (Ej)	ضریب اهمیت شاخص‌ها نسبت به هم (wj)
توجه به ارزش باهم بودن	اختصاص دادن زمان‌هایی را به خانواده	۳-۲-۱	۲۲	٪۶۱/۱۲	۰/۶۰۵	۰/۵۷۰
	بردن فرزند به مدرسه	۲				
قدردانی از مراقبت و حمایت و حضور دیگران	مراقبت والدین از فرزند	۲-۱	۷	٪۱۹/۴۴	۰/۲۲۹	۰/۲۱۵
قدردانی از همدلی و هم صحبتی و هم‌راز بودن	مشایعت و هم صحبتی با دوست	۱	۷	٪۱۹/۴۴	۰/۲۲۹	۰/۲۱۵
جمع			۳۶	٪۱۰۰	-	۱

جدول ۱۰ نشان می‌دهد تعداد کل مضمون‌های دریافت‌شده از مؤلفهٔ میان‌فردی در کتاب‌های فارسی دورهٔ ابتدایی ۳۶ مورد است. بیشترین فراوانی به مقولهٔ توجه به ارزش باهم‌بودن با مجموع فراوانی ۲۲ مورد مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های میان‌فردی، مقولهٔ توجه به ارزش باهم‌بودن با بار اطلاعاتی ۰/۶۰۵ و ضریب اهمیت ۰/۵۷۰ بیشترین اهمیت را دارد. همچنین مقوله‌های قدردانی از مراقبت و حمایت و حضور دیگران و قدردانی از همدلی و هم‌صحبتی و هم‌رازبودن در مرتبهٔ دوم اهمیت قرار دارند.

■ بحث و نتیجه‌گیری ■

در بررسی توجه کتاب‌های فارسی شش پایهٔ ابتدایی به مؤلفه‌های آموزش سپاسگزاری مشخص شد مؤلفهٔ تشریفات مذهبی بیشترین بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت و مؤلفهٔ میان‌فردی و مصیبت/فقدان کمترین میزان بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت را دارد. بر همین اساس، این یافته‌ها از یک‌سو با نتایج پژوهش عرب‌مفرد و همکاران (۱۴۰۰) همسو و از سوی دیگر، با یافته‌های پژوهش مظفری‌دهشیری و همکاران (۱۳۹۶) ناهم‌سوست. از این‌رو، در تبیین یافته‌های پژوهش حاضر گفتنی است در کتاب‌های فارسی شش پایهٔ ابتدایی به‌صورت یکسان به آموزش سپاسگزاری پرداخته نشده است؛ به‌طوری‌که از نظر فراوانی بیشترین توجه به آموزش سپاسگزاری به‌ترتیب در کتاب فارسی اول و پنجم دیده می‌شود. این تفاوت در توجه به آموزش سپاسگزاری در محتوای کتاب درسی قابل‌بررسی است؛ زیرا آسیب‌های ناشی از کم‌توجهی به مؤلفه‌هایی مانند مصیبت/فقدان و میان‌فردی در کتاب‌های فارسی دورهٔ ابتدایی را می‌توان امروزه در قالب ترک تحصیل، اعتیاد، خودکشی، افسردگی، افزایش مقایسهٔ صعودی در زندگی و مواردی از این قبیل مشاهده کرد. علاوه بر این، آگاهی دانش‌آموزان از اعمال و تشریفات مذهبی موجب می‌شود در سایهٔ تقویت مهارت سپاسگزاری، اعتقاد مذهبی و بینش معنوی‌شان رشد کند. در نتیجه برای خود و زندگی‌شان ارزش و احترام بیشتری قائل شوند.

نتایج پژوهش حاضر در بررسی مؤلفهٔ تمرکز بر داشته‌ها نشان می‌دهد مقولهٔ انقیاد به ارزش‌ها و اعتقادهای دینی و ملی بیشترین درجهٔ اهمیت را دارد که با نتایج پژوهش عقیلی (۱۴۰۰) و لیوس (۲۰۲۰) هم‌خوانی دارد. افزون بر این، این میزان توجه به مقولهٔ انقیاد به ارزش‌های و اعتقادهای دینی و ملی در کتاب‌های فارسی دورهٔ ابتدایی موجب می‌شود دانش‌آموز شناخت بهتری از ارزش‌ها و

اعتقادهای دینی داشته باشد و همچنین به درونی کردن ارزش‌ها کمک می‌کند. علاوه بر این، با وجود توجه زیاد به مؤلفه تمرکز بر داشته‌ها در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی، کم‌توجهی به برخی مقوله‌های آن مانند قدردان بودن از روابط اقوام، آشنایان، دوستان و... به از بین رفتن ارزش روابط فAMILI و دوستی‌ها در جامعه منجر می‌شود. همچنین کم‌توجهی به مقوله باورها و نگرش‌ها در خصوص قدردانی باعث می‌شود دانش‌آموز با مصادیق سپاسگزاری و ناسپاسی آشنا نشود و درکی از آن نداشته باشد. به عبارت دیگر، به دلیل نداشتن شناختی درست از مصادیق ناشکری، به بسیاری از نعمت‌های زندگی خود توجه نمی‌کنند و آن‌ها را بدیهی می‌شمارند، به همین دلیل از سپاسگزار بودن برای آن‌ها غافل می‌شوند.

نتایج یافته‌های پژوهش در بررسی مؤلفه حیرت نشان می‌دهد مقوله شگفتی از خلقت گیاهان و درختان بیشترین ضریب اهمیت را دارد که با نتایج پژوهش هلاوا و الفرس (۲۰۱۳) هم‌خوانی دارد. در تبیین یافته‌های مؤلفه حیرت گفتنی است در کتاب‌های فارسی شش پایه دوره ابتدایی به مؤلفه حیرت و مقوله‌های آن توجه اندکی شده است. در نتیجه این کم‌توجهی، دانش‌آموزان درکی از قدرت خداوند در آفرینش خود ندارند و برای نعمت‌هایی که خداوند در بدن انسان قرار داده سپاسگزار نیستند؛ در صورتی که توجه کافی به مقوله‌هایی مانند شگفتی از خلقت گیاهان و درختان کمک می‌کند آگاهی دانش‌آموزان درباره ویژگی‌های خاصی که خداوند در آفرینش درختان و گیاهان قرار داده است بیشتر شود و در نتیجه، حیرت آنان برانگیخته و موجب سپاسگزاری از خداوند شود.

بررسی مؤلفه تشریفات مذهبی نشان می‌دهد مقوله دعا بیشترین ضریب اهمیت را دارد که با یافته پژوهش امیدعلی و اسکندری (۱۳۹۷) همسوست، اما با یافته پژوهش امیری (۱۳۹۸) مغایرت دارد. همچنین یافته‌های مؤلفه تشریفات مذهبی نشان می‌دهند به مقوله‌هایی مانند دعا و تشکر دارایی از نظر اسلام و نمازهای واجب و مستحب توجه زیادی شده است. با توجه به اینکه انجام فعالیت‌های مذهبی همواره برای معتقدان به این اعمال احساس آرامش را در پی دارد، توجه و اهمیت به این مقوله‌ها باعث تقویت هریک از آن‌ها در رفتار دانش‌آموزان نیز می‌شود. در مقابل، کم‌توجهی به مقوله‌هایی مانند قرائت قرآن، زیارت مکان‌های مذهبی، روزه‌های واجب و مستحب و ذکر باعث می‌شود در رفتارهای سپاسگزارانه دانش‌آموزان از مؤلفه‌های تشریفات مذهبی شکاف ایجاد شود.

بررسی مؤلفه‌ها لحظه‌ها حال نشان می‌دهد که مقوله‌های فعالیت‌های آرامش‌بخش بیشترین اهمیت را دارد و مقوله‌های لذت‌بردن از چیزهای کوچک و انتظار حال خوب نداشتن در مراتب بعدی اهمیت قرار دارند. این یافته‌ها با پژوهش احمدپوری و متقی (۱۳۹۸)، دیبل و همکاران (۲۰۱۶)، لی (۲۰۱۷) و خان‌نا و سینگ (۲۰۲۱) همسوست. با توجه به اینکه حفظ آرامش در موقعیت‌های دشوار، اهمیت آموزش لحظه‌ها حال را آشکار می‌کند و باعث می‌شود فرد در لحظه‌های سخت زندگی نکات مثبتی را برای حفظ حال خوب پیدا کند، اهمیت آموزش انتظار حال خوب نداشتن در دانش‌آموزان ابتدایی، که بیشترشان زودرنج و حساس‌اند، مشخص می‌شود. پس سپاسگزاری یعنی استفاده درست از نعمت لحظه‌به‌لحظه زندگی‌ای که به انسان داده شده است.

بررسی مؤلفه‌ها مقایسه (مقایسه اجتماعی/ مقایسه خود) نشان می‌دهد مقوله‌های عیادت از بیماران بیشترین ضریب اهمیت را دارد و مقوله‌های کم‌شمردن علم و عبادت خود در مقایسه با افراد بالاتر از خود و زیارت اهل قبور در مراتب بعدی اهمیت قرار دارند. این یافته‌ها با نتایج پژوهش گوتلیب و فروه (۲۰۱۹) همسوست. در تبیین این یافته‌ها، گفتنی است اهمیت دادن به مقوله‌های عیادت از بیماران و زیارت اهل قبور در کتاب‌های فارسی ابتدایی باعث رشد این رفتار سپاسگزارانه در میان دانش‌آموزان می‌شود؛ به‌گونه‌ای که دانش‌آموزان قدر سلامتی خود را می‌دانند. همچنین بی‌توجهی به مقوله‌هایی مانند نگاه به زبردستان، مصون ماندن در حادثه یا بیماری گروهی و عیادت از آسیب‌دیدگان حادثه در کتاب‌های فارسی ابتدایی موجب کم‌توجهی دانش‌آموزان به برخی نعمت‌ها و بروز رفتارهای نابهنجاری مثل رواج یافتن مقایسه صعودی می‌شود. گفتنی است بروز این رفتار فقط موجب افزایش ناسپاسی می‌شود.

با بررسی مؤلفه‌ها قدرشناسی مشخص شد مقوله‌ها تشکر از دیگران بیشترین ضریب اهمیت و مقوله‌ها تشکر از اقوام و همسایه‌ها کمترین ضریب اهمیت را دارد. این نتیجه با یافته‌های پژوهش سواری و فرزادی (۱۳۹۷) و امیدپور و همکاران (۱۳۹۹)، عقیلی (۱۴۰۰) و گوتلیب و فروه (۲۰۱۹) همسوست. از این رو، به مقوله‌های قدرشناسی در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی به‌طور یکسان توجه شده است. گفتنی است رشد فرهنگ قدرشناسی از نعمت‌های خداوند و تشکر از زحمات و خدمات دیگران در آموزش و پرورش هر جامعه‌ای ضرورت دارد. یافته‌های بررسی مؤلفه‌ها مصیبت/ فقدان نشان می‌دهند مقوله‌ها ارزشمندشدن

دارایی‌های زندگی بیشترین ضریب اهمیت را دارد که با یافته‌های پژوهش وایت (۲۰۲۰) همسوست. با توجه به اینکه همواره دانش‌آموزانی با مشکلات جسمی و خانوادگی مانند معلولیت، فرزند طلاق و... در مدارس دیده می‌شوند، آموزش مؤلفه مصیبت/ فقدان به دانش‌آموزانی با تجربه‌های مشابه کمک می‌کند تا ارزش دارایی‌هایی را خود را بدانند.

یافته‌های بررسی مؤلفه میان‌فردی نشان می‌دهند مقوله ارزش باهم‌بودن بیشترین ضریب اهمیت را دارد و مقوله‌های قدردانی از مراقبت، حمایت، حضور دیگران و قدردانی از همدلی، هم‌صحبتی، هم‌رازبودن در مرتبه بعدی اهمیت قرار دارند. این نتایج با پژوهش‌های کدخدازاده و همکاران (۱۳۹۴)، سواری و فرزادی (۱۳۹۷) و گوتلیب و فروه (۲۰۱۹) امیدپور و همکاران (۱۳۹۹) و عقیلی (۱۴۰۰) همسوست. از آنجاکه دانش‌آموزان پس از گذراندن چند پایه تحصیلی نمی‌توانند دوستی صمیمی برای خود پیدا کنند، آموزش سپاسگزاری میان‌فردی به این دانش‌آموزان کمک می‌کند که توانایی دوست‌یابی خود را پرورش دهند. با توجه به نتایج پژوهش حاضر، پیشنهادهای زیر با هدف تقویت آموزش سپاسگزاری در دانش‌آموزان ارائه می‌شود:

۱) افزایش توجه به آموزش سپاسگزاری با حیرت در آفرینش: جهان هستی از نقش و نگارهای فراوان خداوند متعال پر شده و به یقین در هر یک از مخلوقات خداوند برای انسان شگفتی و حیرتی نهفته است. بر همین اساس، برنامه‌ریزان درسی باید در انتخاب فرصت‌های یادگیری سپاسگزاری در حوزه حیرت، به تمامی مقوله‌های این مؤلفه توجه کافی کنند.

۲) توجه به رشد رفتارهای تشریفات مذهبی: با توجه به نتایج این پژوهش، به مؤلفه تشریفات مذهبی و مقوله‌های آن در کتاب فارسی توجه لازم شده است، اما به مقوله‌های ذکر و شکر پس از موفقیت و زیارت مکان‌های مذهبی کمتر توجه شده است. از این‌رو، لازم است برنامه‌ریزان درسی برای رشد این مقوله‌ها در کتاب‌های درسی محتوای مناسبی را فراهم کنند.

۳) آموزش مهارت در لحظه حال بودن: با توجه به نتایج پژوهش و مشاهده کم‌توجهی به اهمیت هر سه مقوله مؤلفه لحظه حال (لذت‌بردن از چیزهای کوچک، فعالیت‌های آرامش‌بخش و انتظار حال خوب نداشتن) به برنامه‌ریزان درسی و تدوین‌کنندگان کتاب‌های درسی پیشنهاد می‌شود در انتخاب محتوای کتاب‌های فارسی به هر سه مقوله بیشتر توجه کنند.

۴) آموزش مقایسه‌روبه‌پایین در امور دنیوی: برای تحقق هدف نهایی آموزش و پرورش، یعنی رسیدن به قرب خداوند، لازم است دانش‌آموزان تمامی مهارت‌های سپاسگزاری را کسب کنند. یکی از این مهارت‌ها، دوری از مقایسه‌صعودی در زندگی است. از این رو، به برنامه‌ریزان درسی و مؤلفان کتاب‌های درسی پیشنهاد می‌شود که فرصت‌هایی را در کتاب‌های درسی فراهم کنند تا معلم‌ها بتوانند درباره‌ی معایب مقایسه‌صعودی صحبت کنند و دانش‌آموزان را به سمت مقایسه‌روبه‌پایین در امور دنیوی هدایت کنند.

۵) افزایش توجه به آموزش قدرشناسی از زحمات خانواده و کادر مدرسه و دوستان: با توجه به نتایج پژوهش در خصوص کم‌توجهی به سه مقوله‌ی قدرشناسی از اعضای خانواده و کادر مدرسه و دوستان لازم است برنامه‌ریزان درسی به اهمیت آموزش این مقوله‌ها در شش پایه‌ی ابتدایی بیشتر توجه کنند؛ زیرا بخش عمده‌ی ارتباط دانش‌آموزان با سه گروه خانواده و کادر مدرسه و دوستان است. در نتیجه، لازم است مهارت تشکر از این سه گروه را فراگیرند.

۶) تقویت مهارت سپاسگزاری هنگام مواجهه با تجربه‌ی مصیب/فقدان: انسان همواره در زندگی خود با تجربه‌هایی از نوع مصیبت/فقدان مواجه می‌شود. برای نمونه، نمره‌ی خیلی خوب نگرفتن (در مقیاس کوچک) یا از دست دادن عزیزی، بی‌بهره بودن از محبت و توجه نزدیکان (در مقیاس بزرگ). بنابراین، یادگیری سپاسگزاربودن در موقعیت‌های دشوار یا تلخ برای دانش‌آموزان لازم است. بر همین اساس، به برنامه‌ریزان درسی پیشنهاد می‌شود با توجه به کم‌توجهی به این موضوع، در تدوین کتاب‌های فارسی به گنجانیدن این مقوله بیشتر توجه کنند.

۷) رشد مهارت سپاسگزاری میان‌فردی در بین دانش‌آموزان: با توجه به ضرورت یادگیری مهارت‌های ارتباطی و دوست‌یابی برای دانش‌آموزان ابتدایی لازم است تدوین‌کنندگان برنامه‌ی درسی به آموزش مهارت‌های سپاسگزاری میان‌فردی مانند قدردانی از مراقبت و حمایت و حضور دیگران در زندگی بیشتر توجه کنند.

گفتنی است هر پژوهش محدودیت‌هایی دارد و در پژوهش‌های کیفی، نبود دستورالعملی برای اجرای تحقیقات و تفسیر داده‌ها باعث می‌شود تفسیرهای متفاوتی شکل بگیرد؛ بدین معنا که محقق دیگری تحقیق را با نتایجی متفاوت گزارش کند. بنابراین، تکرارناپذیری تحقیقات کیفی یکی از محدودیت‌های آن به‌شمار می‌رود.

منابع REFERENCES

- قرآن کریم (ترجمه ناصر مکارم شیرازی). (۱۳۷۹). انتشارات امام علی بن ابی طالب (ع).
- آذر، عادل. (۱۳۸۰). بسط و توسعه روش آنتروپی شانون برای پردازش داده‌ها در تحلیل محتوی. *فصلنامه علمی و پژوهشی علوم انسانی*، ۱۱(۳۷-۳۸)، ۱-۱۸.
- احمدپوری، سیده‌فاطمه و متقی، مینو. (۱۳۹۸). بررسی تأثیرات مهارت مثبت‌اندیشی (خوش‌بینی) مبتنی بر دفتر سپاسگزاری بر سلامت معنوی دختران نوجوان. *پژوهش پرستاری ایران*، ۱۴(۱)، ۵۱-۵۷.
- امیری، فاطمه. (۱۳۹۸). تحلیل محتوای کتاب‌های هدیه‌های آسمانی دوم، سوم و چهارم ابتدایی براساس مفهوم تربیت دینی، میزان درگیربودن دانش‌آموزان و خوانایی. *دستاورد‌های نوین در مطالعات علوم انسانی*، ۲(۱۴)، ۱۲۶-۱۳۶.
- امیدعلی، حجت‌الله و اسکندری، علی. (۱۳۹۷). راه‌های تعلیم خداشناسی به کودکان در شعر کودک. *تربیت اسلامی*، ۱۳(۲۶)، ۱۳۷-۱۵۴.
- امیدپور، آرزو، برادران، مجید و رنجبرنوشتری، فرزانه. (۱۳۹۹). بررسی اثربخشی آموزش قدردانی بر همدلی و مهارت‌های ارتباطی دختران نوجوان. *پرستاری، مامایی و پیراپزشکی*، ۶(۱)، ۴۸-۵۷.
- تقوایی، محمدحسین و سلیم‌زاده، الهه. (۱۳۸۹). بررسی مثبت‌اندیشی از دیدگاه قرآن و حدیث. *پژوهش‌نامه علوم و معارف قرآن کریم*، ۲(۷)، ۳۹-۶۳.
- چنسکی، تامار. (۱۳۹۲). *نجات فرزندان از تفکر منفی (ترجمه فرناز فرود)*. نشر صابرین. (اثر اصلی در سال ۲۰۰۸ چاپ شده است).
- کدخدازاده، شیوا، مهرایی، حسین‌علی و کلاتری، مهرداد. (۱۳۹۴). پیش‌بینی قدردانی براساس سلامت معنوی و حمایت اجتماعی و استرس در دختران نوجوان. *روان‌شناسی و دین*، ۸(۱)، ۹۹-۱۱۴.
- کریمی، رامین و روشنایی، عاطفه. (۱۳۹۴). *کودکان شاد، با اعتمادبه‌نفس و موفق*. انتشارات بهار سبز.
- کلینی، ثقة‌الاسلام. (۱۳۹۰). *اصول کافی*. جلد چهارم (ترجمه حسین استادولی). نشر دارالافتلین. (اثر اصلی در سال ۳۲۹ ه، چاپ شده است).
- گروه مؤلفان. (۱۳۹۹). *فارسی اول دبستان (خواندن) (چاپ دهم)*. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، دفتر چاپ و توزیع کتاب‌های درسی.
- گروه مؤلفان. (۱۳۹۹). *فارسی دوم دبستان (خواندن) (چاپ نهم)*. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، دفتر چاپ و توزیع کتاب‌های درسی.
- گروه مؤلفان. (۱۳۹۹). *فارسی سوم دبستان (خواندن) (چاپ هشتم)*. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، دفتر چاپ و توزیع کتاب‌های درسی.
- گروه مؤلفان. (۱۳۹۹). *فارسی چهارم دبستان (خواندن) (چاپ هفتم)*. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، دفتر چاپ و توزیع کتاب‌های درسی.
- گروه مؤلفان. (۱۳۹۹). *فارسی پنجم دبستان (خواندن) (چاپ ششم)*. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، دفتر چاپ و توزیع کتاب‌های درسی.
- گروه مؤلفان. (۱۳۹۹). *فارسی ششم دبستان (خواندن) (چاپ پنجم)*. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، دفتر چاپ و توزیع کتاب‌های درسی.
- سواری، کریم و فرزادی، فاطمه. (۱۳۹۷). نقش قدردانی در عملکرد تحصیلی و رضایت از زندگی با میانجی‌گری حمایت اجتماعی والدین، اساتید و همکلاسی‌ها. *پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی*، ۸(۲۹)، ۲۳-۴۲.
- صافی، احمد. (۱۳۹۵). *آموزش و پرورش ابتدایی، راهنمایی تحصیلی و متوسطه*. انتشارات سمت.
- عرب‌مفرد، علی، عالی‌زاده، میترا و رجایی پیتهنوئی، مهران. (۱۴۰۰). بررسی مقابله‌ای ارزیابی واکنش به تحسین و تمجید و راهبردهای سپاسگزاری در کتاب‌های سطح پیش‌متوسط کانون زبان ایران و تاج‌استون ۳. *جستارهای زبانی*، ۲(۶۲)، ۳۵۳-۳۸۴.

- عقیلی، سیدرمضان. (۱۴۰۰). تحلیلی بر وضعیت ارزش‌های اخلاقی در کتب درسی دوره ابتدایی: روش آنتروپی شانون. *تربیت اسلامی*، ۱۶(۳۵)، ۱۴۳-۱۶۴.
- قاسمی، حمید، ادیب، فرشته، اخگری، محمد، آذربایجانی، علی، احمدی‌آملی، خدیجه، اسماعیلیان، غلام‌رضا، آل‌کجیاف، حسین، امینی، محمدتقی، پرهیزگار، محمد مهدی، تقی‌زاده، ابراهیم، جعفری‌گهر، منوچهر، حاجی‌زین‌العابدینی، محسن، حسینی، میزاحسن، خسروبیگی، هوشنگ، خلیلی، مسعود، درودگریان، مسعود، درویشی سلوکلاهی، داود، راسخ، نازنین، طهماسبی، رجب‌زاده، ... و نیری، شهرزاد. (۱۴۰۰). مرجع پژوهش. انتشارات اندیشه‌آرا.
- مظفری‌دهشیری، محمدرضا، کلانتری، محمدحسین و زارع‌زردینی، علی. (۱۳۹۶، ۲۳ آذرماه). *تحلیل محتوای کتاب درسی دوره اول ابتدایی براساس مؤلفه‌های قدردانی و سپاسگزاری* [مقاله ارائه‌شده]. اولین همایش ملی رویکردهای نوین آموزشی و پرورشی در تعلیم و تربیت، بندرعباس.
- میک، یان. (۱۳۹۳). *پژوهش و نگارش کتاب درسی (ترجمه شهرزاد مرادزاده و رامین گلشانی)*. انتشارات سمت. (اثر اصلی در سال ۲۰۰۰ چاپ شده است).
- هانسون، ریک. (۱۳۹۷). *انعطاف‌پذیری، پرورش، استقامت، آرامش و شادی (ترجمه ناهید ملکی)*. نشر نوین. (اثر اصلی در سال ۲۰۱۸ چاپ شده است).

- Adler, M. G., & Fagley, N. S. (2005). Appreciation: Individual Differences in Finding Value and Meaning as a Unique Predictor of Subjective Well-Being. *Journal of Personality*, 73(1), 79–114. <http://doi:10.1111/j.1467-6494.2004.00305.x>.
- Bono, G., Emmons, R. A., & McCullough, M. E. (2012). Gratitude in Practice and the Practice of Gratitude. In P. Alex Linley and Stephen Joseph (Eds), *Positive Psychology in Practice* (pp. 464–481). Wiley & Sons. <http://doi:10.1002/9780470939338.ch29>.
- Diebel, T., Woodcock, C., Cooper, C., & Brignell, C. (2016). Establishing the effectiveness of a gratitude diary intervention on children's sense of school belonging. *Educational and Child Psychology*, 33(2), 117–129. <https://doi.org/10.53841/bpsecp.2016.33.2.117>.
- Hlava, P., & Elfers, J. (2013). The Lived Experience of Gratitude. *Journal of Humanistic Psychology*, 54(4), 434–455. <https://doi.org/10.1177/0022167813508605>.
- Gottlieb, R. & Froh, J. (2019). Gratitude and Happiness in Adolescents: A Qualitative Analysis. In I. Management Association (Ed.), *Research Anthology on Rehabilitation Practices and Therapy* (PP. 1-19). IGI Global. 10.4018/978-1-5225-5918-4.ch001
- Khanna, P., & Ingh, K. (2021). Stress management training and gratitude journaling in the classroom: an initial investigation in Indian context. *Current Psychology*, 40(11), 5737–5748. <http://doi:10.1007/s12144-020-01242-w>.
- Layous, K. (2020). Health Implications of Gratitude. In K. Sweeny, M. L. Robbins, and Lee M. Cohen (Eds), *The Wiley Encyclopedia of Health Psychology* (pp. 261–268). Wiley & Sons. <http://doi:10.1002/9781119057840.ch75>.
- Lee, S. Y. (2017). Effect of Gratitude Training Program on Dental Hygiene Students' Gratitude Disposition, Self-Esteem, and Happiness. *Journal of dental hygiene science*, 17(5), 405-412. <http://doi:10.17135/jdhs.2017.17.5.405>.
- Peterson, C., & Seligman, M. E. (2004). Character strengths and virtues: a handbook And Classification. *Choice Reviews Online*, 42(01). <http://doi:10.5860/choice.42-0624>.
- Wyatt, D. (2020). Our Shared Purpose: Practicing Gratitude. *AORN Journal*, 112(6), 601–603. <http://doi:10.1002/aorn.13269>

پی‌نوشت‌ها

1. Positive Psychology	15. Self / social comparison	29. Wyatt
2. Seligman & Peterson	16. Thanksgiving / Gratitude	30. Khanna & Singh
3. Strengths	17. Loss / Adversity	31. Thematic
4. Gratitude	18. Interpersonal	32. Census
5. Carman & Streng	19. Emmons and Crumpler	33. Mayring
6. Bono	20. textbook	34. Validity
7. Hanson	21. Stinner	35. Checklist
8. Robert Emmons	22. Mikk	36. Reliability
9. Chnesky	23. Touchstone 3	37. Scott
10. Adler & Fagley	24. Hlava & Elfers	38. Shannon entropy
11. Have Focus	25. Diebel	
12. Awe	26. Lee	
13. Ritual	27. Gottlieb & Froh	
14. Present moment	28. Layout	

۳۹. با توجه به محدودیت در حجم مطالب، ذکر تمامی مضمون‌ها امکان‌پذیر نیست و فقط به‌ذکر چند مضمون در هر مقوله بسنده شده است.